

“HALİFE ORDUSU MİSİR ve KAFKASYA’DA” ADLI ASKERÎ PİYESTEKİ PANİSLÂMCI UNSURLAR

Yrd. Doç. Dr. İsmet ÜZEN

Çankırı Karatekin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
ismetuzen@mynet.com

Dr. Hanifi ASLAN

Kırıkkale Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü, ashanifi@yahoo.fr

Öz

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı’na Almanya’nın safında girdi. Osmanlı Hükûmeti savaşa girmenin haklı nedenlerini ve meşruiyetini halka anlatmaya ve halkı savaşa teşvik etmeye çalıştı. Aynı amaç doğrultusunda Bursa’da Muhiddin Baha tarafından bir askerî piyes sahnelendi. Piyes; Osmanlı Devleti’nin savaşa girişinin haklı nedenleri, dünya Müslümanlarının Halifenin bayrağı altına tereddütsüz koşacağı, dünya Müslümanlarının Osmanlı orduları ile özgürleşeceği, Mısır ve Kafkasya’nın fethedileceği, İngiliz ve Rusların bu topraklardan sürüleceği konuları üzerinde durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pan-İslamizm, Halife Ordusu, Mısır, Kafkasya, Cihad.

PANISLAMIC ELEMENTS IN THE MILITARY PLAY OF “THE ARMY OF CALIPHATE IN EGYPT AND THE CAUCASUS”

Abstract

The Ottoman Empire entered the First World War on the side of Germany. The Ottoman Government tried to explain the reasons of entering the War to people. Moreover, she tried to encourage people about to be recruited. For the same aim a military play was written by Muhiddin Baha and performed in Bursa. This play focused on the reasons of Ottoman Empire for entering the First World War, the running of the world Moslems to the flag of Caliphate without hesitation, the world Moslems will be free with the assistance of the Ottoman armies, Egypt and the Caucasus will be conquered and Britain and Russia will be expelled from these territories.

Keywords: Pan Islamism, the Army of Caliphate, Egypt, the Caucasus, Jihad.

1. Giriş

Osmanlı Devleti, 1912 yazında başlayan Birinci Balkan Savaşı’ndan yenilgiyle çıkmış ve Adriyatik’ten Midye-Enez hattına kadar büyük bir coğrafyayı kaybetmişti. Savaşın başında statükonun değişmeyeceğini ilan eden büyük güçlerin, savaş sonunda sözlerini tutmamaları yüzünden (savaşın sonunda sınır değişikliklerine izin vermeyeceklerini ilan etmişlerdi) Osmanlı Devleti’ni yöneten İttihat ve Terakki Cemiyeti (Partisi) yöneticileri hayal kırıklığına uğramıştı. Balkan savaşla-

rına kadar Osmanlıcı bir dünya görüşünü temsil eden İttihat ve Terakki Cemiyeti (Partisi) Balkanların kaybedilmesi sonucu kozmopolit düşünceden sıyrılarak hızla Türkçü bir politika izlemeye yönelmişti. Balkan Savaşı'ndan Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte İtilaf Devletleri'nin Türkiye'ye karşı ilgisiz siyaseti ve onunla bir ittifaka yanaşmaması, Türkiye'yi adım adım kendilerinden uzaklaştırmıştı. Bu durum Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüştü. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçteki dış politikasını, büyük oranda Balkan Savaşı'nın yarattığı sarsıntı ve daha sonra İtilaf Devletleri'nin izlediği soğuk politikalar oluşturmuştu.¹

Osmanlı Devleti'nin kendisini büyük bir yalnızlık içinde bulması, bir ittifaka kabul edilme isteği ve Rusya'nın sürekli olarak Türkiye'ye saldırma tehdidi, İttihatçıları Almanya ile bir ittifak yapmaya itmişti. Almanya açısından ise böyle bir anlaşma, bir dünya savaşında Rusya'nın ve İngiltere'nin bir kısım kuvvetlerinin Osmanlı sınırlarında tutulmasını sağlayacaktı. İkinci olarak, Halife unvanına sahip Osmanlı Padişahının cihad ilanı ile İtilaf Devletleri'nin Asya ve Afrika'da bulunan sömürgelerindeki Müslüman halkların isyana kalkışmasıyla onların zor durumda kalacakları düşünülmüştü.²

Birinci Dünya Savaşı, Avrupa'da başladıktan sonra Osmanlı Hükûmeti 7 Ağustos 1914'ten itibaren basın üzerinde sansür ilan etmişti. Bu sansürün de Dâhiliye Nezareti Matbuat Umum Müdürlüğü'nün (İçişleri Bakanlığı Basın Genel Müdürlüğü) belirlediği esaslar çerçevesinde yayın yapan basına yansıdığı görülmektedir.³

Osmanlı Kabinesi tarafından Rusya, Fransa ve İngiltere ile savaş halinde bulunduğu hakkında hazırlanan mazbata, Padişah tarafından da onaylanarak 11 Kasım 1914'te yayınlanmış, iki gün sonra cihad ilan edilmiş ve 14 Kasım cumartesi günü Fatih Camii'nde Cihad Fetvası halka ilan edilmişti. Basında da, Padişah'ın Ordu ve Donanmaya Beyannamesi, Enver Paşa'nın Beyannamesi, Cihad Fetvası ve Meclis-i Âl-i İlmî'nin Beyannamesi yayınlanmıştı.⁴

¹ Bu düşünceler için bkz. Halil Mentеше, "Halil Mentеше'nin Hatıraları", **Cumhuriyet**, 26–28 Ekim, 4–9 Kasım 1948; Cemal Paşa, **Hatıralar**, Haz. Behçet Cemal, Çağdaş Yay., İstanbul, 1977, s. 127–153.

² Geniş bilgi için bkz. Ulrich Trumpener, **Germany and the Ottoman Empire 1914–1918**, Princeton University Press, Princeton, 1968; Rudolph Peters, **İslam ve Sömürgecilik Modern Zamanlarda Cihad Öğretisi**, (Çev. Süleyman Gündüz), Nehir Yay., İstanbul, 1989; Metin Hülagu, **Panislamist Faaliyetler 1914–1918**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1994; J. B. Landau, **Panislam Politikaları**, (Çev. Nigar Bulut), Anka Yay., İstanbul, 2001; İlhan Bardakçı, **İmparatorluğun Yağması**, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul, 2006; Kemal H. Karpat, **İslam'ın Siyasallaşması**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2004.

³ Dâhiliye Nezareti Matbuat Umum Müdürlüğü'nün sansür hakkındaki beyannamesi için bkz. **Tanin**, 25 Temmuz 1330/1914; **İkdam**, 25 Temmuz 1330/7 Ağustos 1914; **Tasvir-i Efkâr**, 25 Temmuz 1330/7 Ağustos 1914.

⁴ **Tanin**, 31 Teşrinievvel 1330/13 Kasım 1914; **İkdam**, 31 Teşrinievvel 1330/13 Kasım 1914; **Sebilürreşad**, 1330/1914, C. 13, S. 314, s. 12–15 ve S. 315, s. 19–20. Ayrıca bkz. Şekil.

Cihad ilanı, Almanya'nın önde gelen siyasî ve askerî birçok şahsiyetinin sabırsızlıkla beklediği bir durumdu. Bu bağlamda 13 Kasım'da Alman Dışişleri, İstanbul'daki Alman elçisi Wangenheim'e, "*Fransa'daki düşman Müslüman askerler*" arasında propaganda yapmak istediklerini ve bu yüzden Cihat Fetva'sının "*Arapça ve Hintçeye*" tercüme edilmesi için acilen gönderilmesini istemişti. Yine bu bağlamda zikredilebilecek bir başka örnek şöyledir: Bir Alman askerî ateşe, Alman askerlerinin yeşil bayrakları (Osmanlı Bayrağını) göstermesiyle, İtilaf ordularındaki Müslümanların Almanlara ateş etmeyecekleri kanaatini taşımıştı.⁵

Cihad ilanının, Birinci Dünya Savaşı sırasında verdiği sonuç genel olarak şöyle aktarılabilir: İngilizler, Birinci Dünya Savaşı'nda kendi ordularındaki Müslüman askerlere, "*Halifeyi kurtarmak için savaştıkları*" yönünde karşı propagandayla karşılık verdi.⁶ İngiltere ve Fransa, Kuzey Afrika ve Hindistan'da Osmanlıların cihad ilanına karşı bir çeşit "*panzehir*" olması için bölgedeki din adamlarını, kendilerini desteklemeleri için etkilemeye çalıştı. Bunun sonucu olarak, Cezayir'de önde gelen din adamları, Türklerin cihad ilanını eleştirerek Cezayir Müslümanlarını Fransızlara bağlı kalmaya çağırdı. Hindistan ve Mısır'da da, İngilizlere itaat etmenin hukukî yükümlülüğü olduğuna dair fetvalar yayınlandı.⁷ Yine de cihad ilanının tamamen etkisiz kaldığı düşünülmemelidir. 1 Haziran 1916 tarihli gizli bir Fransız raporunda, cihada top yekûn katılımın başarısız olduğu ama diğer yandan İtilaf Devletleri'ne sıkıntı vermeyi başardığı itiraf edilmişti.⁸ Görüldüğü üzere, İtilaf Devletleri cihad ilanından ciddi olarak rahatsız olmuşlar ve işgal ettikleri İslam topraklarının çoğunda önemli kuvvetler bulundurmaya zorunda kalmışlardı.

Savaş sırasında Osmanlı Devleti, Panislâmcı ve Turancı politikalar uygulamaya koymuştur. Gazete ve dergiler bu işin propagandasını yapmıştır. Edebiyat da savaş yıllarında bu politikalar doğrultusunda propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Bu araç, aynı zamanda cephe gerisini yani toplumu yönlendirmek, ikna etmek, asker sağlamak ve vatansızlık duygularını arttırmak amacıyla da kullanılmıştır. Halkı savaşa teşvik etmek için görsel propagandanın yani resim ve fotoğrafların yanında edebî eserlerden de – şiir, piyes gibi – yararlanıldığı gözlenmiştir.⁹ Çalışmamızın konusunu teşkil eden bu piyeste savaş propagandası yapmanın yanında o günkü devlet yöneticilerine övgüler de yer almıştır.

⁵ Trumpener, a.g.e., s. 117–118.

⁶ Cezmi Eraslan, "I. Dünya Savaşı ve Türkiye", *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 344.

⁷ Peters, a.g.e., s. 155.

⁸ Landau, a.g.e., s. 129–130.

⁹ Birinci Dünya Savaşında edebiyat alanındaki propaganda faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bk: Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914–1918)*, İletişim Yay., İstanbul, 2004.

2. Piyes Hakkında

Muhiddin Baha¹⁰ (Pars) tarafından yazılan ve bu çalışmaya kaynaklık eden beş perdelik piyes¹¹ Mayıs 1331/1915'te Bursa'da Mu'in-i Hilal matbaasında basılmıştır. Bu tarihten altı ay önce, yani Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinden iki ay sonra Bursalı gençler tarafından sahneye konulmuştu. Yazarı tarafından piyesin, “*Muazzaz Türk ve İslam gençlerine ithaf edildiği*” belirtilmektedir.¹² Piyesin konusunun Kafkasya ve Mısır olarak seçilmesinin sebebi, o dönemde bu iki coğrafyanın fethi fikrinin çok rağbet görmesinden kaynaklanmıştır.¹³ Aynı zamanda Kafkasya Turancılığın, Mısır ise İslamcılığın istikametini gösteren coğrafya olarak yansıtılmıştı. Şunu da eklemek gerekir ki 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Türkler Kars, Ardahan ve Batum'u kaybetmişti ve Türkler bu kayıpların acısını uzun yıllar unutmamıştı.

Piyes, dönemin hükûmetinin hazırladığı ve uygulamaya koyduğu siyasî ve askerî politikalara uygun olarak yazılmıştır. Bir propaganda ürünü olduğu açıktır. Bu piyesin yazılması ve oynanmasında devletin izlediği politikanın bir yansıması olarak askerî ve mülkî yöneticiler tarafından destek sağlandığı anlaşılmaktadır. Zaten o dönem devlet politikaları yüzünden savaş karşıtı veya Alman karşıtı bir temsilin sahnelenmesi de mümkün olamazdı. Bursa'da sahneye konulan söz konusu piyes gibi daha başka piyeslerin başka kentlerde sahneye konulmuş olabileceği göz ardı edilmeksizin konu araştırmacılar tarafından değerlendirilmelidir.

Piyeste; genel olarak halkı savaşa teşvik etme, Osmanlı Devleti'nin Almanya safında savaşa girmesinin gerekliliği, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı uzun yıllar süren düşmanlığını açıkça gösterme ve İngiltere'nin son zamanlarda Osmanlı Devleti'ne karşı izlediği düşmanca tutumu eleştirme, esaret altındaki dünya Müslümanlarının bu savaşla özgürleşeceği ve bunu gerçekleştirecek olanın da

¹⁰ Muhiddin Baha Pars (1884 Bursa–30 Ağustos 1954 Bursa), Müzisyen, bestekâr, hukukçu, gazeteci, şair ve milletvekili. İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirmiştir. Hâkimlik, öğretmenlik ve avukatlık yapmıştır. Millî Mücadele yıllarında Millet Yolu Gazetesi ve Bursa Dergisi'ni çıkarmıştır. Yayınlarında Millî Mücadele'yi desteklemiştir. Birinci TBMM'ye Bursa'dan milletvekili seçilmiştir (1920). Yeşil Ordu Cemiyeti'nin kurucusu ve yöneticilerinden olmuştur. Eskişehir ve Konya İstiklal Mahkemeleri üyeliğine atanmıştır. Mehmet Akif Ersoy'un şiirinin seçildiği Milli Marş müsabakasına katılmıştır. Mustafa Kemal Paşanın 1923'teki ilk yurt gezisine eşlik etmiştir. 23–25 Nisan 1924 tarihinde yapılan Türk Ocakları Birinci Umumi Kongresinde Türk Ocakları Merkez Heyeti'ne seçilmiştir. Milletvekilliği sona erince Bursa'ya dönüp bir süre avukatlık yapmıştır. Daha sonra Ordu (1935-1939) ve Bursa (1939-1950) milletvekili seçilmiştir. 1954'te vefat etmiştir.

¹¹ Muhiddin Baha, **Halife Ordusu Mısır ve Kafkasya'da**, Mu'in-i Hilal Matbaası, Bursa, Mayıs 1331/1915

¹² Bu ifade iç kapakta yer almaktadır. Yazar son sözünde de; Bursa gençliğinin bir kısmı tarafından sahnelenmek üzere altı ay önce yazılan bu eserin basılmasının düşünülmeyeceğini ama temsilde hazır bulunanların basılmasını istediğini, bunun üzerine temsilin “*hayali kalmaktansa gölgesi kalmasını*” uygun gördüğünü belirtmektedir. s. 85.

¹³ Yahya Kemal Beyatlı, **Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım**, İstanbul, 1976, s. 132–133.

Osmanlı orduları olacağı, cihad ilanı ile tüm Müslümanların tereddüt etmeden Halifenin bayrağı altına koşacağı, Batı medeniyetinin yıkılacağı ve Osmanlı Devleti'nin son yıllardaki toprak kayıplarını telafi edeceği gibi hususlar işlenmiştir.¹⁴ Piyeste yer yer -çok az da olsa- Turancı ifadeler rastlanmaktadır. Bu ifadeler, piyesteki Panislâmcı içeriğin yanında bir önem arz etmemektedir. Piyeste yer alan bölümlere göre Panislâmcı düşünceler şöyle aktarılabilir:

3. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Giriş Nedenleri

Bu perdede, Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman Osmanlı Devleti'nde hâkim olan anlayışla ilgili iki farklı görüş üzerinde durulmaktadır: Biri, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesini istemekte, diğeri ise girmemesi gerektiğine inanmaktadır. Yazar bu iki kanaati gençlerin şahsında karşılaştırmaktadır. Bu bölümde adı geçen on Osmanlı gencinden (Said, Suphi, Ferid, Hüsni, Necmi, Şükür, Fazıl, Hayri, Hilmi ve Ekrem) dokuzu savaşa girilmesi gerektiğini savunurken Batı'da eğitim görmüş olan Suphi savaşa girilmesine karşıdır; ancak uzun tartışmalardan sonra Suphi de düşüncesini değiştirecek ve çoğunluğun safına geçecektir.

Suphi; Dünya Savaşı'nın tüm dünyayı felakete sürükleyeceğini, medeniyet adına tüm gelişmeleri yok edeceğini ve büyük bir medeniyetin yıkılmasına sevinmek yerine üzülme gerektiğini savunmaktadır. Buna karşılık Said; "*Avrupa'yı yakan yangının Asya'yı aydınlatacağını*", bu savaşta zulmün yanmakta olduğunu, külünün Anadolu topraklarına hayat vereceğini, üç yüz yıldır Türk ve İslam âleminin zulüm gördüğünü, Hindistan, Mısır, İran ve Kafkasya'da Batı medeniyetine esir düşen Müslümanlar dururken "*zalimlere*", yani Batı'ya acınamayacağını belirtir. Necmi de gençliğin görevinin Batı'nın yasını tutmak değil, savaş bittiğinde Osmanlı Devleti'ne de saldıracak olan Batıya karşı hazırlıklı bulunmak olduğunu ve Osmanlı dostlarının güçlü olmasından dolayı Müslümanlar için "*kurtuluş borusunun*" çaldığını belirterek Said'i destekler. Suphi; Batı medeniyetini savunmaya devam ederken Said, Osmanlı Devleti'nin ne olursa olsun "*namus ve haysiyetini*" korumaya kararlı olduğuna inandığını söyler. Savaşan taraflardan birinin haklı diğerinin haksız olduğunu, Osmanlı'nın haklı tarafa yardım etmesinin görevi olduğunu, devletin temel taşının mertlik ve adalet olduğunu ifade eder. Osmanlı atalarının savaşan iki grup gördüklerinde tercihlerini zayıf olandan yana kullandıklarını belirtir¹⁵ (s. 7–10).

¹⁴ Piyestin bir başka değerlendirmesi için bkz: Alemdar Yalçın, **II. Meşrutiyette Tiyatro Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara, 2002, s. 149–152 ve 180–182.

¹⁵ Osmanlı Devleti'nin kurucusu Kayı Boyu'nun, Anadolu'ya girdiği zaman birbiriyle savaşan iki topluluk gördüğü, zayıf ve yenilmekte olan tarafa yardım ettiği hakkındaki bilgiye atıfta bulunuluyor. Bu bilgiye göre, Süleyman Şah'ın oğullarından Dünder ve Osman Bey'in babası olan Ertuğrul Beyler Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat'ın ülkesinde bir yurt edinmek için Anadolu'ya girip batıya doğru ilerlemişti. Yolda muharebe eden iki orduya rastlamışlardı. Henüz muharebe alanına yaklaşmamış ve iki ordunun hangisinin daha kalabalık olduğunu tam olarak anlamamışken, Ertuğrul Bey zayıf tarafa yardım etme kararını vermişti. Onun bu müdahalesi sonucunda

Bu esnada Ferid ve Hüsnü odaya girerek İtilaf Devletleri elçilerinin ayrılmak üzere Sirkeci İstasyonunda buldukları haberini verir. Necmi'nin, artık layık oldukları gibi yaşayacakları ve Türk ve İslam ruhunun yeniden şahlanacağını ifade etmesi üzerine, Suphi, endişeyle “*daha dün Balkan devletlerine yenildiğimizi unuttunuz mu?*” diye sorar. Said de Balkan Savaşı'nın “*gençliğin ve milletin değil, bunaklığın ve hıyanetin*”, “*milletin ruhunu boğmak isteyenlerin*” savaşı olduğunu söyleyerek Said'i cevaplar ve bu yeni savaşı Muhammed ümmetinin, Oğuz Han milletinin yapacağı iddiasını dile getirir. Necmi, Suphi'ye geçmişte destanlar yaratan bir millete mensup olduğunu hatırlatır; ancak yine de Suphi'nin endişeleri devam etmektedir. Balkan yenilgisinden sonra üç İtilaf Devleti ile savaşmanın zorluğunu, Türklerin sınırlı kaynaklarına karşılık onların sonsuz kaynakları, silahları ve askerleri olduğunu söylemesi üzerine Said şu savunmayı yapar: Kendilerine Allah'ın yardım edeceğini, büyük bir tarihe ve Trablus'ta, Edirne'de¹⁶ kahramanlık gösteren komutanlara, ehliyetli amirallere ve siyasilere, milleti kurtarmaya yemin etmiş gençlere sahip olduklarını; İngiliz donanmasını kendi limanlarına hapseden, Fransızları Paris'ten Bordo'ya süren, Rusları ağır yenilgilere uğratan Almanya ve Avusturya gibi iki büyük müttefike sahip olduklarını belirtir. Ayrıca üç yüz milyon Müslümanın yüzyıllardan beri zincirlerini kırmak için büyük Halifenin emrini beklediğini, dolayısıyla bunların az bir güç olmadığını söyler (s. 10–13).

Bundan başka *Sultan Osman ve Reşadiye* adlı Türk gemilerine İngilizlerin el koyması¹⁷ üzerine ümitsizliğe düşmeyen Türk yöneticilerinin usta bir siyasetle, *Yavuz* ve *Midilli*'ye¹⁸ sahip olduğunu ve böylece “*büyük Yavuz'un ruhunun yaşadığı*

Moğollar mağlup, Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat galip gelmişti. Bu yardım üzerine Alâeddin Keykubat Ertuğrul Beye Söğüt ve Domaniç'i yaylak ve kışlak olarak vermişti. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Neşri, **Kitâb-ı Cihannümâ**, Yay. Haz. Faik Reşat Unat-Mehmet Altay Köymen, C.1, TTK Yay., Ankara, 1987, s. 60–64.

¹⁶ Burada kast edilen kişi Ocak 1914'ten sonra Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili olan Enver Paşadır. Enver Paşa, 1911–1912 Trablusgarp Savaşı'na katılmış ve 1912–1913 Balkan Savaşları'nda Bulgarların eline geçen Edirne'yi geri almayı başaran Türk ordusunda yer almıştı. Halk arasında Enver Bey için “*Edirne'nin ikinci fatihi*” gibi övgüler yayılmıştı. Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, **Enver Paşa**, C.2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976, s. 220–242 ve 401–402.

¹⁷ Osmanlı Devleti, Akdeniz'de Yunan ve Karadeniz'de Rus donanmasına üstünlük sağlamak için İngiliz şirketlerine iki gemi inşası siparişini vermişti. Bunun için halktan bağışlar da toplanmıştı. İki gemiye *Sultan Osman* ve *Reşadiye* isimleri verilmişti. Yaklaşık değeri 7,5 milyon altın olan bu gemiler Temmuz sonunda teslim edilecekti. Gemileri teslim almaya giden Türk heyeti son taksiti ödemesine rağmen İngiliz Bahriye Nazırı W.S. Churchill inşası biten gemilere Türk bayrağı çekilmemesini emretmiş ve 28 Temmuzda Kraliyet Donanması adına, iki Türk gemisine İngiliz Donanmasında kullanmak üzere el koymuştu. Geniş bilgi için bkz. W.S. Churchill, **The World Crisis 1911–1918**, Vol. I, Odhams Press Ltd., London, 1939, s. 436–437; Cemal Paşa, **a.g.e.**, s. 117–126; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.3, K.1, TTK Yay., Ankara, 1955, s. 74.

¹⁸ Burada Alman savaş gemileri *Goeben* ve *Breslau*'a atıfta bulunmaktadır. Bu gemiler Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman, İngilizlerin Akdeniz'deki filosunun takibinden kurtularak 10 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazı'ndan içeri girmişti. Türk Hükümeti bu iki gemiyi 80 milyon Marka satın aldığı duyurmuştu. *Goeben*'e *Yavuz*, *Breslau* da *Midilli* adı verilmiş ve bu gemilerin komutanı olan Amiral Souchon Osmanlı donanmasının Birinci Komutanlığına atanmıştı. Adı ge-

ğını, Yavuz Sultan Selim'in İslam dünyasını liva-yı hilafet (İslam sancağı) altına toplamaya karar verdiğini ve yarın âlem-i cihad (cihad sancağı) altına koşacak üç kıta Müslümanlarının Sultan Selim'in temel taşını koyduğunu" İslam birliğini inşa edeceğini ekler (s. 15). Suphi eleştirilere karşı, sırası geldiğinde kendisinin de vatanî görevini yapacağını ve kendisi için değil, milleti için endişelendiğini belirterek kendisini savunur (s. 15). Bu arada kapının önünde bir bekçinin "301-305 (1885-1889) doğumlular bugünden itibaren kırk sekiz saat içinde bağlı oldukları askerlik şubelerine başvuracaklardır" sesi duyulur. Bunun üzerine bir heyecan dalgası yükselir ve Suphi Şehzadebaşı şubesine başvuracağını belirtir. Arkadaşları hayret eder ve "Yarım saattir söylediğin sözler?" demeleri üzerine "Onları Suphi söylüyordu, bunları Halife ordusuna mensup bir Türk neferi söylüyor" diyerek taraf yahut kanaat değiştirdiğini açıkça belirtir (s. 16-17).

4. Askere Alınan Gençler Eğitim Alanında

İkinci perde Harbiye Mektebi talim meydanında geçmektedir. Necmi ve Hüsnü asker elbisesi içinde kendilerinin vatana daha çok bağlandıklarını ifade ederler (s. 19- 20). Bu arada bir erle karşılaşmalarından ve aralarında geçen konuşmalardan hareketle köylü ile şehirlinin, cahil ile mekteplinin kutsal görev için bir araya geldiğini ve daha önce tanışmayan bu unsurların şimdi birbirlerine sımsıkı sarıldığı dile getirilir. Erin babasının Kars'ta Türk-Rus Savaşı'nda şehit olduğunu söylemesi üzerine Necmi sadece Kars'ı değil tüm Kafkasya'yı alarak çekilen sıkıntılarının sona ereceği dileğini belirtir (s. 21-23). Ardından yanlarına Said, Hayri, Şükrü, Kadir, Hilmi, Fazıl, Ekrem ve diğer arkadaşları gelerek istihbarat şubesinden aldıkları Türk ordusu ve donanmasının Ruslara karşı kazandığı başarı haberlerini verirler (s. 23-24).

Sonra gruba bir yüzbaşı ve bir binbaşı dâhil olur. Binbaşı askerlere uzun ve duygusal bir konuşma yapar. Binbaşı, iki aylık eğitimden sonra gençleri Kafkas ve Mısır ordularının beklediğini, Türk tarihini lekeleyen Balkan yenilgisini silmek ve eski itibarını kazanmak için son erine kadar hayatını feda etmeye karar vermiş Halife ordusuna ait olduklarını, bunu asla unutmamaları gerektiğini, düşman toprağında atılacak her adımın kendilerini din ve millet kardeşlerine daha çok yaklaştıracığını, Müslümanların her tarafta hilafet sancağına baktıklarını, Kafkasya'da; Türkler, Çerkezler, Gürcüler ve Azerilerin, Mısırdaki Araplar ve Hinduların Peygamberin sancağı altına atılmak için kendilerini beklediğini söyleyerek gençlerin dinî ve millî duygularını harekete geçirmeye çalışır (s. 26-28).

çen gemilerin de dâhil olduğu bir Türk filosu 29 Ekim 1914'te Rus limanlarını bombalamış ve böylece Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girmişti. Cemal Akbay, **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi: Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasî ve Askerî Hazırlıkları ve Harbe Girişi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991, s.193 vd.

Ardından 3. Orduya (Kafkas cephesine) ve 4. Orduya (Mısır cephesine) gideceklerin isimleri okunur. İsimler okunduktan sonra gençler arasında geçen konuşmanın bir bölümü, uzun olmasına rağmen onların bu savaşa yüklediği anlamı öğrenmek açısından alıntı yapmaya değer bir kısımdır:

“Ferid – Sen Mısır’a mı gidiyorsun Şükrü?

Şükrü – Mısır’a yani İngiltere’yi mahvetmeye gidiyorum.

Ferid – Sen Hilmi?

Hilmi – Ben iki denizi birbirinden yani Hindistan’ı İngiltere’den ayırmaya gidiyorum.

Hayri – Ben Asya ve Afrika İslamlarını birbirinden ayıran çukuru¹⁹ düşman cesetleriyle doldurmaya gidiyorum.

Said – Ben bu iki kıta İslamlarının birleştikleri zaman çıkaracakları tekbir sedalarıyla İngiltere saltanatının yıkılış anındaki gürültüsünü dinlemeye gidiyorum.

Necmi – Ben doğuya gidiyorum. Altı yüz sene sonra Türklük güneşinin oradan tekrar doğacağını göreceğim.

Suphi – Ben son Moskof harbinden beri Osmanlı bayrağını gözleyen Kafkasya’ya gidiyorum.

Fazıl – Ben zulüm ve vahşeti öldürmeye gidiyorum.

Ziya – Ben senelerden beri ağlayan kardeşlerimizin yanına gidiyorum” (s. 29–31).

5. Halife Ordusu Kafkasya Sınırında

Bu perdede Artvin’in ilerisindeki bir Rus karargâhında olup bitenler, iki Rus subayı vesilesiyle anlatılmaktadır.

Birinci Rus subayı Polonya’da Alman ordularının Rus ordularını bozguna uğrattığından ve şimdi belanın Kafkasya’ya ulaştığından şikâyet ederken diğer Rus subayı iki gün önceki muharebede, artık Balkan Savaşı’ndaki Türk askeri karşısında bulunmadıklarını anladığını belirtir. Birinci subay Türk askerinin birer ölüm meleği olduğuna inandığını söyler (s. 33–34).

İkinci subay “*Asker diye gönderilen bedbahtlar içinde doğduğu memleketin ismini bilmeyen hayvanla insan arasında bir sınıf oluşturan acıip yaratıklar var*” diyerek Rus erlerini aşağılarken bunların karşısında niçin savaştığını bilen Almanları ve üç yüz yıllık intikamını almaya yemin etmiş Türkleri yenmenin mümkün olmadığını ifade eder (s. 37). Bu arada bir çavuş girer ve Osmanlı bayrağı taşıyan şüpheli bir adam yakaladıklarını bildirir.

¹⁹ Süveyş Kanalı. (Yazarların Notu.)

Bu gelişme üzerine birinci Rus subayı, Osmanlı ordusu yetmiyormuş gibi topraklarında yaşayan Müslümanlarla da uğraşmak zorunda kaldıklarından; yayınlanan fetvaların Müslümanları galeyana getirdiği için tehdit, sürgün ve ölüm cezalarının bile olayları önlemeye yetmediğinden yakınıırken ikinci subay, Rusya’da savaşa karar vericilerin tüm bu ihtimalleri hesaba katıp katmadığını sormaktadır. İlki cevaben, öldüğü ve birbirine düşman zannedilen Müslümanlardaki birliktelik ve dostluğu tahmin etmenin zor olduğunu, Türklerin en tehlikeli zamanlarda harikalar gösterdiğini belirtir (s. 38). Ardından Osmanlı bayrağı taşıyan kişi sorguya çekilir. Rus subayı ve Rus uyruklu Müslüman arasında geçen konuşma, yazarın İslam ümmetinde yüklediği veya var olduğunu düşündüğü bilincin göstergesi olarak ilginç bir diyalogtur:

“Birinci Subay – Dünden beri idareyi askeri hükümetin aldığını elbette bilirsiniz. Sorularıma cevap veriniz! Üzerinizde Osmanlı bayrağı bulunmuş, bunu niçin aldınız?

Müslüman – Gayet basit, Halife bayrağı olduğu için aldım.

Birinci Subay – Siz Rusya tebaasından değil misiniz?

Müslüman – Defterlerinizdeki kayda göre evet... Fakat bizim gerçek hükümdarımız Halifemizdir ki bayrağı koynumuzda kutsal hayali ise kalbimizdedir.

Birinci Subay – Bunu ne cüretle söylüyorsunuz? Bu Rusya hükûmetine hıyanettir.

Müslüman – Bu, İslam Halifesi’ne muhabbet ve hürmettir.

Birinci Subay – Bizim düşmanlarımız, madem ki toprağımızda yaşıyorsunuz, sizin de düşmanınız olmalı.

Müslüman – Bizim en büyük düşmanlığımız İslamlık aleyhinde hareket edenleredir.

Birinci Subay – Siz bu cüreti kimden aldınız?

Müslüman – Bir fetvaya bağlı olarak bütün Müslümanları cihada davet eden bu muhterem sancaktan. “Sancağı göğsünden çıkarır”.

Birinci Subay – Gittikçe hiddetlenerek – onu bana veriniz diyorum.

Müslüman – Nefsinizde bütün ordularınızın kuvvetini toplamış olsanız onu benden yine alamazsınız. Ben bunu buraya ilk girecek İslam askeri için saklıyorum.

Birinci Subay – Beni zor kullanmaya mecbur bırakmadan bayrağı veriniz!

Müslüman – Halifeye mensup olan bayrak şehit kanına bulanmadıkça düşman eline geçemez. O bundan sonra İslam birliğinin bir kutsal işareti olarak her Müslüman’ın elinde ve evinde bulunacaktır” (s. 39–40).

Yapılan sorgu sonunda, Müslüman Sibiry'a sürgün edilecekler arasına gönderilir.

Bu arada şiddetli bir Türk saldırısı başlar ve Rus birlikler bozguna uğrayarak geri çekilir. Çekilen Rusları izleyen ahalinin arasında bulunan Sadi; “*Ah zalimler!... Nereye gitseniz... Halife ordusunun arkanızdan yıldırım gibi yetişeceğini elbette yakında anlarsınız*” diye söylenirken arkadaşı Feyzi göğsündeki bayrağı göstererek, “*(...) Kalplerimizi ısıtan bu nurlu sancağı, belki bir saate kadar, şehrin üzerinde bir zulüm ve vahşet işareti olan Rus bayrağı yerine asacağız*” diyerek coşkusunu belirtir (s. 45).

Rus subayları kaçmak üzereyken Osmanlı askerleri ve ellerinde Osmanlı bayrağı olan ahali tarafından esir alınır. Bu zafer üzerine Necmi, Hüsnü'ye daha ileri gideceklerini, arkalarında Kars'ın önlerinde Tiflis'in bulunduğunu, bu havada yüz binlerce İslam'ın davet sesinin dolaştığını, geçilen şehirlerde Türkleri selamlayan bayrağın Kafkasya'da ve bütün İslam coğrafyasında dalgalanması gerektiğini söyleyerek idealini belirtir. Hüsnü de, gösterilen bu olağanüstü gayret karşısında hiç bir kuvvetin dayanamayacağını, amaçlarına erişeceklerini, yakında Halife etrafında toplanmış Asya Müslümanlarının göklere mesut bir şekilde yükselen şükür seslerini işiteceklerini ifade eder (s. 48).

Zafer kazanılmıştır. Ancak komutan; dinlenmeye vakitlerinin olmadığını, bu savaşın topraklar fethetmek için değil “*zulüm ve vahşeti ezmek*”, İslam'ı yüceltmek için yapıldığını, düşman yenildiğinde ve İslam birliğinin inşası başladığında ancak durup dinleneceklerini belirtir. Esaret altında inleyen İslam memleketlerini süngülerinin parıltısıyla nurlandıracaklarını ve Karadeniz'in kuzeyinde Halife ordusu ile Alman ordusunun şanlı kucaklaşmasının gerçekleşeceğini ifade eder (s. 49).

6. Halife Ordusu Mısır Önünde

Dördüncü bölümde Süveyş Kanalı civarında bulunan bir Arap kabilesi Şeyhinin çadırında yaşananlar anlatılmaktadır.

Şeyh etrafındakilere, kendilerine musallat olan İngilizlere karşı koyamadıklarını, “*bu medeniyet korsanına*” gereken cevabın verilmesi zamanının geldiğini; Alman zaferleri, Mısır'daki galeyan ve Müslümanların Halifesi Sultan Reşad Han Hazretleri'nin savaş ilan etmesi ile artık İngilizlerin bu İslam beldesinden çıkmak zorunda kalacaklarını ifade ederken bir Arap, iki İngiliz elçisinin kendisi ile görüşmek için geldiklerini haber verir (s. 51–52).

Birinci elçi büyük İngiliz hükûmetinin İslam âlemi hakkında sevgi beslediğini, Osmanlı Devleti ile savaşmak istemediklerini, ama Osmanlı Devleti'nin savaşta kalkıştığını, tek düşmanlarının Türkler olduğunu ve bölgenin en asili olarak kendisinin İngilizlere yardım etmekle yüce Arap ırkına hizmet etmiş olacağını iddia eder. Şeyh, iddialara şu karşılığı verir:

“Siz yardım etmek? Halifeye, dindaşlarımıza karşı öyle mi? Siz İslamlığın ayrılık kabul etmeyeceğini bilmiyorsunuz galiba... İngiltere İslam âleminin dostu imiş... Ya Halife hazretleri? İslamların düşmanı mı? Hem bizim, İngiltere'nin dostluğuna ihtiyacımız yok. Türklerle Araplar el ele vererek din düşmanı olanlarla sonuna kadar savaşıma karar vermiştir. Anladınız mı?” (s. 52–53).

Birinci elçi Şeyhe, İngiltere'nin, bilgisinden dolayı Mısırlı Müslümanları faydalandırmak ve Cami'ül-Ezher'den²⁰ çıkmamasına karşılık kendisine yirmi bin lira ödemek istediğini söyler. Bunun üzerine Şeyh, kendilerinde bilginin İngiltere'deki gibi satılık olmadığını söyleyerek birkaç ay beklemeleri halinde Müslümanların; kitabı ve bilgiyi ücretsiz olarak okutacakları cevabını verir.

İkinci elçi İngiltere'nin, askerlerini yüksek maaşlarla çeşitli milletlerden sağladığını ve Şeyhin aşiretinin geçim sıkıntısı çektiğini duyduklarını; bundan dolayı İngilizlere paralı asker vermelerini teklif eder. Bu teklif üzerine Şeyh; elçilerin şu anda Avrupa'da olmadığını, bir Arap Şeyhinin huzurunda olduklarını ve Araplar arasında “Satılık ne insan ne vicdan” bulamayacaklarını sert bir dille ifade eder.

Bir başka Şeyh İngiliz elçilerinin tekliflerine kızarak Kabile Şeyhine; İngiliz elçilerinin fitne çıkarmaya, Arapları cehenneme götürmeye geldiklerini ve ceplerindeki parayla Müslümanların namusunu satın almak istediklerini söyler. Toplantıdaki kimsenin İngilizlerle işbirliğine yanaşmadığını gören Kabile Şeyhi, İngiliz elçilerin bölgelerinden ayrılmalarını ister ve yakında kendilerini ziyaret edeceğini bildirir. Ayrıca İngilizlerin tahkim etmeye çalıştıkları Süveyş Kanalı'nı, gerekirse insan cesetleriyle doldurarak Mısır'a gireceklerini ve Halife ordusunu karşılamaya hazırlıklı olmalarını söyler. Bu olumsuz cevaplar üzerine İngiliz elçileri Mısır'a geri döner (s. 53–55).

Daha sonra genç bir Türk subayı Şeyhi ziyarete gelir. Türk subayı hilafet merkezinden İslam âlemi ve hilafet makamı hakkında Şeyhe bilgi vermek için gelmiştir. Şeyh de “Halifenin mukaddes ordusuna mensup olan muhterem zat!” diyerek peygamber vekili Halifeyi gören bu gözleri öpme isteğini dile getirir. Bu sıcak karşılaşmanın ardından Türk subayı Osmanlı Devleti'nin Dünya Savaşı'na giriş sebebini ve kendisinin geliş amacını açıklar: İngiltere, Osmanlı Devleti'ni yıkarak İslamiyet'i Dünya'da koruyucusuz bırakmak ve hilafet makamını İngiltere hükümetinin çıkarları doğrultusunda kullanmak istemektedir. Müslümanların en büyük düşmanı olan Rusya savaş gemilerini Halife sarayının önüne kadar getirip gözdağı vererek istenilen yöne gitmesine izin verilmesini istemektedir. İngilizler, bu yıl Mısır Müslümanlarının Kâbe ziyaretine engel olmuşlardır. Halife de İngiltere ve müttefiklerinin İslam aleyhine tavırları nedeniyle cihad ilan etmiştir. Bunları söyledikten sonra Şeyhülislam'dan alınan fetvayı Şeyh efendiye uzatır (s. 56–57).

Fetvaları alan Şeyh; Halifenin düşmanının bütün Müslümanların düşmanı olduğunu, fetvalar gelmeden önce İngilizlerle savaşmamak için belki bir seçenikle-

²⁰ O dönemde Mısır'daki en yüksek eğitim merkezi. (Yazarların Notu.)

rinin bulunduğunu, ama artık İslam dininin bir farzı karşısında olduklarını, Halifenin cihad ilan ettiğini, Arapların buna göre hazırlanmalarını emreder. Şeyh, subaya Halife ordusunun nerede olduğunu sorar. Subay, yakında olduklarını ama Şeyhin görüşünü anlamak için yalnız geldiğini söyleyince Şeyh; Müslümanların iki farklı görüşe sahip olamayacaklarını, her şeyden önce İslam'ı düşünmeye mecbur olduklarını, sadece Arapların değil bütün Müslüman milletlerin cihad altına memnuniyetle koşacakları düşüncesini belirtir. Subay da artık kara günlerin sona ereceğini, araya fitne sokup bundan faydalananların, Müslümanların bugün gösterdikleri birlik ve beraberliği gördükçe “*kudurup başlarını duvardan duvara vurduk*”larını söyler (s. 58–59).

Bu arada İngiliz ordusuna mensup ama firar etmiş olan dört hecinsüvari²¹ Arap Şeyhin çadırına gelir. Nereden geldikleri sorusu üzerine cehennemden ya da “*zebaniler yatağı olan*” İngiliz ordusundan kaçtıklarını, Hz. Âdem'in oğlu Kabil gibi kardeş katili yapılmak istenen bedbahtlar olduklarını, İngiliz ordusunda görev yapmalarına rağmen Halifenin evladı olduklarını söylerler. Müslüman oldukları ve cihad sancağı altında ölmek için firar ettiklerini de eklerler (s. 61). İngiliz ordusundaki Müslüman askerlerin ne yaptıkları sorusuna; Halifenin ordusundan önce veya onunla birlikte İslam'ın intikamını almak için hazırlandıklarını, kalbinde Halifenin zafer ve başarı duasını taşıyan dört bin Müslüman askerinin taraf değiştirmek ya da ellerindeki silahlarla İngiliz kalbine dalmak için fırsat bekledikleri cevabını verirler (s. 64).

Şeyh ve firari hecinsüvarilerin konuşmalarının ardından Türk subayı, askerlerine ve din kardeşlerine hitap ederek Asya ve Afrika arasına girmek ve İslam âlemini ikiye ayırmak isteyen İngilizleri, bu mukaddes İslam muhitinden kovmanın zamanının geldiğini, Müslümanların başına bela olan İngiliz ihtirasını boğarak Müslümanlara şanlı bir gelecek hazırlamak için harekete geçen Halife ordusuna ait olduklarını unutmamalarını, Padişah Sultan Selim'in İslam birliğini sağlamak amacıyla fethettiği yere girmek şerefinin kendilerine nasip olacağını hatırlatır (s. 65).

Piyesin son bölümü, Süveyş Kanalı'nın doğu tarafında bir İngiliz karargâhında geçmektedir. Bu son bölümün başında iki İngiliz subayı içinde buldukları durum hakkında konuşmaktadır. Bu diyalog, Almanya'nın İngiltere'ye karşı kazandığı başarıyı ve İngilizlerin Avrupa'daki acziyetini belirtmek için düzenlenmiştir. Bunun yanında Mısır'da ve Sina Çölü'nde cihad ilanının duyulması halinde ortaya çıkacak olumsuzluklar üzerinde dururlar. Fransız ordularında bulunan Müslüman askerlerden beş yüzünün Almanlara karşı savaşmadıkları için kurşuna dizildiği ve kalanların da “*İslam'a ve onun müttefiklerine kurşun atarsak cehennemlik oluruz*” düşüncesinde oldukları belirtilmekte ve dolayısıyla Avrupa cephesindeki Panislamist yansımalar aktarılmak istenmektedir (s. 69–73).

²¹ Deve binicisi. (Yazarların Notu.)

Bu arada çöldeki Şeyhe gönderilen iki İngiliz elçisi karargâhlarına döner ve komutanlarına tekliflerinin reddedilme sürecini aktarırlar (s. 74–76). Daha sonra bir çavuş gelerek Osmanlı askeri ve çok sayıda Arap'ın çok yakında olduğunu, Müslüman Hintli askerlerin ileri gitmekten kaçındıklarını ve dindaşlarına ateş açmayacaklarını söylediklerini rapor eder. Çavuşa Hintli subayın huzura gelmesi söylenir (s.77 vd.). İngiliz komutan ve Hintli subay arasında gerçekte hiç olmayacak türden bir tartışma yaşanır. İngiliz komutan düşmanın 20 km. mesafede olduğunu ve yaklaşık 10 km. mesafede durdurulmaları gerektiğini emrederken Hintli subay düşman denilenlerin kendi din kardeşleri olduğunu, Hintli Müslümanların Allah'ın ve Halifenin emrettiği yerde hükümdar emrini dinlemeyeceğini söyler. İngiliz komutan bir sürü tehdit savurur ve Hintli subay da alta kalmayarak kendince gerekli cevabı verir (s. 79–81). Bu sırada Halife ordusu yetişir ve Türkler, Hintli askerler, Arap askerleri coşkuyla kucaklaşır. Böylece Süveyş Kanalı'nın doğusu İngiliz askerlerinden temizlenmiştir. Sıra Süveyş Kanalı'nı geçip Mısır'ı ele geçirmeye gelmiştir. Piyes burada sona erer; çünkü Türk, Arap ve Hintli Müslümanlar birleştiği için artık Mısır'ın fethine de kesin gözüyle bakılmaktadır (s. 82–84).

7. Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'nın hâkim olduğu ortamda yazılan ve bir propaganda ürünü olduğu anlaşılan bu beş perdelik piyesin, Osmanlı Devleti'nin savaşa girme sebebinin meşruluğunu Bursa halkına anlatma amacıyla olduğu görülmektedir. Böylece halkın, savaşa karar verenleri ve savaşı desteklemesi, askere yazılması teşvik edilmekle birlikte vatanseverlik duygularının harekete geçirilmeye çalışıldığı ve İslam birliği fikrini savunduğu anlaşılmaktadır. Eserin bütününden rahatlıkla anlaşıldığı gibi yazar kendi düşüncelerini piyesteki kahramanlara, özellikle Rus ve İngiliz subaylarına söyletmektedir. Yine oyunun kahramanlarından Suphi savaşa karşı olduğu halde cihad ilan edildiğini duyunca gönüllü yazılmaya koşar. Kahramanların hepsi yazarın sözcüsü konumundadır. Edebi eserin kendi gerçekçiliğinin ihmal veya ihlal edildiği durumların edebi eserin değerini düşürdüğü açıktır. Ancak burada üzerinde durulan husus eserin edebi değerinden ziyade taşıdığı fikrî hususlardır. Zaten yazarın düşüncesi de piyesi vesile ederek halkı galeyana getirmektir.

Piyeste, Panislâmcı düşünce aşırı bir iyimserlikle ve dinî inancın gereği olarak anlatılmaktadır. Bütün Dünya Müslümanlarının Osmanlı ordularını dört gözle beklediği inancından yola çıkılarak her şey çok kolay gerçekleşecekmiş gibi gösterilmekte ve gerçekleştiği havası verilmektedir. Propaganda amaçlı bir askerî piyes olduğu için bu durum normal karşılanmalıdır.

Bu sonuçlara rağmen elbette durumdan vazife çıkaran bazı yazarların propaganda amaçlı edebi eserler vermesi doğaldır. Ayrıca başkent dışındaki bir şehirde; Bursa'da böyle bir etkinliğin düzenlenmesi de kayda değer bir vakiadır.

KAYNAKÇA

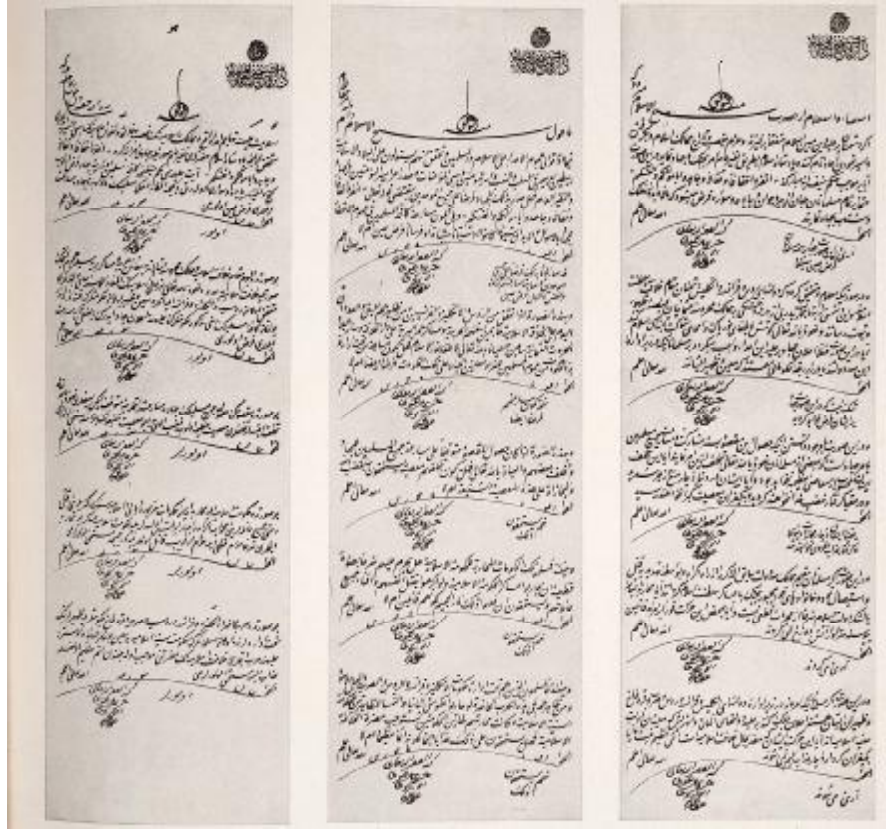
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Enver Paşa**, C.2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976.
- AKBAY, Cemal, **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi: Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasî ve Askerî Hazırlıkları ve Harbe Girişi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991.
- BARDAKÇI, İlhan, **İmparatorluğun Yağması**, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul, 2006.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.3, K.1, Ankara, TTK Yay., 1955.
- BEYATLI, Yahya Kemal, **Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım**, İstanbul, 1976.
- CEMAL PAŞA, **Hatıralar**, Haz. Behçet Cemal, Çağdaş Yay., İstanbul, 1977.
- CHURCHİLL, W.S., **The World Crisis 1911–1918**, Vol. I, Odhams Press Ltd., London, 1939.
- ERASLAN, Cezmi, "I. Dünya Savaşı ve Türkiye", **Türkler**, C.13, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s.339-360.
- HÜLAGU, M. Metin, **Panislamist Faaliyetler 1914–1918**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1994.
- İKDAM, 25 Temmuz 1330/7 Ağustos 1914; 31 Teşrinievvel 1330/13 Kasım 1914.
- KARPAT, Kemal H., **İslam'ın Siyasallaşması**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2004.
- KÖROĞLU, Erol, **Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914–1918)**, İletişim Yay., İstanbul, 2004.
- LANDAU, J. B., **Panislam Politikaları**, (Çev. Nigar Bulut), Anka Yay., İstanbul, 2001.
- MEHMET NEŞRÎ, **Kitâb-ı Cihannümâ**, Yay. Haz. Faik Reşat Unat-Mehmet Altay Köymen, C.1, TTK Yay., Ankara, 1987.
- MENTEŞE, Halil, "Halil Menteşe'nin Hatıraları", **Cumhuriyet**, 26–28 Ekim, 4–9 Kasım 1948.
- MUHİDDİN BAHA, **Halife Ordusu Mısır ve Kafkasya'da**, Mu'in-i Hilal Matbaası, Bursa, Mayıs 1331/1915.
- PETERS, Rudolph, **İslam ve Sömürgecilik Modern Zamanlarda Cihad Öğretisi**, (Çev. Süleyman Gündüz), Nehir Yay., İstanbul, 1989.
- SEBİLÜRREŞAD, 1330/1914, C. 13, S. 314–315,

TANİN, 25 Temmuz 1330/1914; 31 Teşrinievvel 1330/13 Kasım 1914.

TASVİR-İ EFKÂR, 25 Temmuz 1330/7 Ağustos 1914.

TRUMPENER, Ulrich, **Germany and the Otoman Empire 1914–1918**, Princeton University Press, Princeton, 1968.

YALÇIN, Alemdar, **II. Meşrutiyette Tiyatro Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara, 2002.

Şekil: Cihad Fetvası ve Beyannameler